

V. KAPITOLA

ZVĚST O JEŽÍŠI KRISTU

Předmětem novozákonní zvěsti je kristovská událost. V této kapitole budeme zkoumat, jaké cesty vedly od Ježíšova působení k dalšímu šíření jeho poselství a konečně k jeho písemnému zachycení.

1 Počátky utváření tradice

Už ohledně doby Ježíšova působení vyvstává otázka, jak mohly z Ježíšova ústního kázání a z jeho jednání vzniknout ustálené tradice. Tuto problematiku je třeba studovat dále přes velikonoční události až do velikonoční situace. Protože po této stránce nacházíme v novozákonních spisech jen sporé údaje, musíme se s velkou zdrženlivostí pokusit o rekonstrukci tohoto vývoje.

Předvelikonoční situace

Po způsobu tehdejšího zvěstování užíval Ježíš ve svém kázání tzv. mnemotechniky. Odíval své poselství pregnanční řečí, která byla snadno zapamatovatelná (srv. výše → I.1.). Vzory tohoto způsobu poučování najdeme ve slovní praxi rabinů i v literárním žánru mudroslovného písemnictví. Musíme proto počítat s tím, že již v této fázi vznikaly pevné formulace, které učedníci a učedníci přijímali.

První vyslání učedníků je podle Mk 6,6b–13 par třeba klást již do doby před velikonočními. Při tom musíme ponechat otevřenou otázku, zda se toto vyslání omezovalo toliko na Dvanáct nebo přesahovalo tento okruh (srv. v tomto smyslu L 10,1–16). Učednice a učedníci měli při tom za úkol po celém světě šířit Ježíšovo poselství o Božím království (srv. Mk 3,14b). Obsah jejich zvěstování proto zřejmě tvořily především výpovědi, které mohly objasnit počínající skutečnost Božího království.

Jako příklady možno uvést:

- slova o Božím království, jako např. Mk 1,15; L 11,20;
- podobenství o nebeském království, jako např. Mt 13;
- vypravování příkladů, jako např. L 10, 30–37; 15,11–32;
- vysvětlující disputace (vyprávěné epizody), jako např. Mk 2,17; 2,27b.28;
- základní formy interpretace Tóry, jako např. Mt 5,17–20.

Lze se domnívat, že učedníci necitovali pouze Ježíšova slova, nýbrž zřejmě také vypravovali o jeho jednání, aby představili jeho osobnost. Tak můžeme mít za to, že se již před velikonočními zformulovala zpráva o tom či onom Ježíšově zázračném činu v epizodu, která se stále znovu vyprávěla. Podobně se to mohlo vztahovat i na Ježíšovy spory s židovskými autoritami (disputace). Protože i pro tradování Ježíšova poselství o Božím království platí zásadně kritérium, že jeho rozvíjení slovem a činem nelze od sebe oddělovat (srv. výše → III.2.), je pravděpodobné, že i učedníci mocí svého pověření od Ježíše zpřítomňovali Boží království znamením na jednotlivých lidech (srv. též Mk 6,7b par; L 10,17–20).

Ústřední událost velikonoční

Velikonoční událost ukazuje Ježíšovu osobu a jeho působení z nové a současně definitivní perspektivy. To znamená, že se předvelikonoční tradice o Ježíši pojí s velikonočním pochopením jeho osoby: Ten, o kterém se přemýšlí a mluví, není (už jen) rabbi Ježíš, nýbrž je to onen Ježíš z Nazaretu, jehož existence a plnost moci se rozhodujícím způsobem projeví ve velikonoční události (srv. např. Ř 1,3–4 a vcelku výše → IV.2.). Pro vývoj tradice to znamená, že při formulování velikonočního poselství se bere v úvahu i ona oblast zvěstování, která se vztahuje na předvelikonočního Ježíše. Předvelikonoční tradice se reflektuje a formuluje ve světle velikonoční události.

Tento proces lze vycítit v evangeliích ještě tam, kde jsou do líčení Ježíšova předvelikonočního působení vpleteny povelikonoční tituly. Zvláště Lukáš označuje Ježíše vždy znovu jako „Pána“ (kyrios), např. L 5,8; 5,12; 7,13; 9,54 atd. (srv. také oslovení Ježíše ve vyprávění o uzdravení Bartímea: Mk 10, 46–52, zde Mk 10,47.48.51).

Povelikonoční vývoj

Z kritického zkoumání tradice a její látky, která si později našla cestu do novozákonních spisů, můžeme sledovat následující kroky v povelikonočním vývoji:

- Velmi rané zformulování a tradování uceleného pašijního a velikonočního příběhu (srv. výše → IV.1., Exkurz).
- Tradování krátkých a pregnantních Ježíšových výroků a epizod z jeho působení. Obojí se popřípadě upřesňovalo pod dojmem velikonoční události oproti předvelikonoční tradici a rozšiřovalo, resp. orientovalo na rozmanitou a novou situaci kruhu adresátů (srv. např. Mk 10,11 a pak Mk 10,12).
- Formulování souhrnných krátkých formulí a interpretačních shrnutí. To tvořilo důležitý základ křestní přípravy, katecheze a vzrůstající měrou patrně i liturgie. Pro liturgické účely vznikaly krátké proklamační formule (srv. např. Ř 10,9) a rytmické, hymnické texty (srv. např. F 2,6–11).
- S časovým odstupem k historickému Ježíšovi rostl patrně zájem o jeho osobu a o jeho předvelikonoční působení. To mělo snad příčinu i v tom, že očití svědkové postupně umírali a tradice o Ježíšově předvelikonočním působení tak nabývala jakožto pramen informací většího významu. (Možná že s tím souvisí i relativně pozdní vznik evangelií; místo v L 1,1–4 by tomu nasvědčovalo.) V této souvislosti musíme myslet na tematicky spojené cykly vyprávění o Ježíši z Nazaretu: (tematicky sladěné) sbírky výroků, sbírky podobností, série několika zázračných příběhů.

Při těchto úvahách je zásadně třeba vycházet stále ještě z ústního předávání tradičních celků, obvyklého v židovství. Jen ojediněle a jen s omezenou jistotou lze rozeznat krok k písemnému tradování.

2 Od ústní tradice ke vzniku Písma

Výsledek písemné podoby povelikonočního zvěstování o Ježíši, který je Kristus, máme v novozákonních spisech. V mnoha případech (zvláště u evangelií) je třeba mít za to, že u těchto spisů jde o konečný produkt, jemuž předcházely (i písemně) předstupně. Souhrnně lze k tomuto tématu konstatovat toto:

Namísto osobní komunikace

První krok k písemnému záznamu zvěsti lze zachytit a rozpoznat v Pavlových listech. Písemná forma tu není výrazovým prostředkem, o který by apoštol primárně usiloval, nýbrž náhradou za jeho osobní přítomnost: protože Pavel nemůže vždy do obce zavítat, ale otázky a problémy naléhají, píše jednotlivým obcím dopisy.

To můžeme ilustrovat na příkladu z 1K: Pavel sám nemůže v dané chvíli přijet do Korintu; proto posílá svého spolupracovníka Timotea, který s sebou patrně přináší i Pavlův dopis (srv. 1K 4,12–21). Zprávy z obce (srv. 1K 1,11; 5,1–3) jako i dotazy (srv. 1K 7,1; 8,1; 11,17) daly Pavlovi podnět k takové reakci.

Sekundární charakter písemné formy je asi dán i tam, kde si odpovědní lidé v obcích dělají poznámky z kázání apoštolů a jejich zvěstovatelů, aby byli v době jejich nepřítomnosti připraveni pro své vlastní zvěstování. Tak tedy mohla tu a tam existovat plynulá hranice mezi vývojem obsáhlejších ústních sbírek a zapsáním výroků či epizod z Ježíšova působení. Tato pomocná písemná forma se stala důležitým předpokladem dalekosáhlejšího písemného zachycení poselství.

Písemné zvěstování

Přesné časové vymezení, kdy začalo převažovat písemné zvěstování nad ústním tradováním, není možné. Nadto je třeba pokládat za jisté, že Ježíš nedal žádný příkaz k písemné formulaci poselství – odporovalo to přece židovským zvyklostem. Mimo to by se raná církev na takový příkaz bezpochyby odvolávala, jak to činila velmi důrazně v případě své zvěstovatelské pra-

xe (srv. např. Mt 28,18–20; Sk 1,8). Jako možné důvody pro vývoj směrem k písemné formě zvěstování lze uvést tyto:

► Rozsah poselství přesahoval rámec ústně tradovatelné látky, a tím i toho, co může paměť uchovat. Taková úvaha je možná, nesmí však vycházet z moderních měřítek (omezené) sluchové a paměťové schopnosti dnešního člověka.

► Příbývající rozvětvení zvěsti neslo s sebou to, že už nemohl být v každé obci stále přítomen kompetentní učitel nebo dokonce očitý svědek či očitá svědkyně historického Ježíše. Příslušný materiál, užívaný pak při bohoslužbě a katechezi, se proto musel pro obce písemně zachytit a „rozмноžit“ (tj. mnohokrát opsat).

► Rozšíření zvěsti a rostoucí počet křesťanských obcí nesou s sebou několikeré riziko, pokud jde o správné tradování poselství: zvěst se musela hájit proti vnějšímu odporu (pronásledování) a prosazovat ve vnitrocírkvním prostoru (oproti bludným naukám). Písemná formulace umožňovala „autentické“ pojetí poselství o Ježíši, který je Kristus. V tomto smyslu bychom měli číst např. L 1,4 i 2Tm 4,1–4. To, že nelze v této souvislosti myslet na uniformitu kristovského poselství, dokazuje rozmanitost novozákonních christologií, tedy způsobů, jakými Nový zákon mluví o Ježíši Kristu.

EXKURZ: Vznik evangelií

Dne 21. dubna 1964 zveřejnila Papežská biblická komise instrukci „Sancta Mater Ecclesia“ o historické pravdivosti evangelií. Tento dokument se především vyrovnává s moderními metodami biblického bádání a pak pojednává za exemplárního užití těchto metod o otázce vzniku evangelií. Na to navazují pastorálně orientované návody, určené těm lidem v církvi, kteří jsou různým způsobem obeznámeni s tradováním biblického poselství: exegetům, učitelům biblických oborů, kazatelům, spisovatelům, kteří se zabývají biblickými tématy, vedoucím biblických sdružení.

Význam tohoto textu se musí povážít zpod zorného úhlu chvíle jeho vzniku: zveřejnila jej kompetentní odborná komise během 2. Vatikánského koncilu; dokument však není koncilním textem, nepodléhal hlasování, ale byl publikován z papežova pověření. Jeho nejdůležitější výpovědi pojala pak ve zkrácené formě konstituce Dei Verbum (kap. V.).

Zvláštního významu nabyl onen oddíl této instrukce, který se zabývá otázkou vzniku evangelií a vyvozuje odtud příslušné důsledky pro interpretaci těchto spisů. Text se dotýká právě problematiky této kapitoly, a proto jej zde představujeme a vysvětlujeme:

Instrukce „Sancta Mater Ecclesia“, č. 2:

„Exegeta nechť správně zdůrazní důležitost toho, co tradují evangelia a za tímto účelem nechť pečlivě dbá tří fází tradice, ve kterých nám bylo předáno Ježíšovo učení a zpráva o jeho životě.

KRISTUS PÁN si vyvolil zvláštní učedníky, kteří ho od začátku následovali, viděli jeho skutky, slyšeli jeho slova, a tak měli předpoklady být svědky jeho života a učení.

Když ústně líčil své učení, přidržel se Pán tehdy obvyklých myšlenkových a sdělovacích modelů, přizpůsobil se tak duchu svých posluchačů a dosáhl toho, že si učedníci hluboko vstřípli jeho učení a snadno je podrželi v paměti.

Pojali tedy i jeho divy a události jeho života zcela správně jako skutečnosti, kterých Ježíš užíval, aby přivedl lidi k víře a k přijetí svého spasitelného učení.

APOŠTOLOVÉ zvěstovali především smrt a zmrtvýchvstání Páně, vydávali o Ježíšovi svědectví, věrně líčili jeho život a tlumočili jeho slova a příkládali při své kazatelské praxi důležitost poměrům, ve kterých žili jejich posluchači.

Poté co Ježíš vstal z mrtvých a učedníci jasně poznali jeho božství, nevymazala víra nikterak vzpomínku na to, co se událo, nýbrž spíše ji posílila; neboť se opírala o to, co Ježíš činil a učil. Uctívání, které učedníci odnynějška prokazovali Kristu jako Pánu a Synu Boží-

mu, ho nikterak neproměnilo v nějakou „mytickou“ postavu ani nezakreslilo jeho učení. Avšak není ani proč popírat, že apoštolové sdělovali Ježíšova slova a jeho činy svým posluchačům s plnějším pochopením, které měli díky osvětlení, pocházejícímu z Kristova oslavení a ze světla Ducha svatého. Jako jim tedy Ježíš po svém zmrtvýchvstání vysvětlil slova Starého zákona a svá vlastní, tak i oni vysvětlovali a vykládali jeho slova a činy, jak to žádaly potřeby jejich posluchačů. Když se věnovali službě Slova, užívali různých způsobů líčení, jak to vyžadoval jejich díl a přizpůsobení duchu jejich posluchačů; neboť měli splnit svou povinnost vůči Řekům a barbarům, moudrým i pošetilým. Tyto různé formy hlásání Krista je třeba vzájemně rozlišovat; jsou tu katecheze, vyprávění, svědectví, písně, hymny, modlitby a jiné literární formy takového druhu, jak jich užívalo Písmo svaté a lidé oné doby.

Toto počáteční poučení o Kristu, předávané nejprve ústně a potom písemně – neboť již brzo se mnozí pokoušeli uspořádaně vypravovat o věcech, týkajících se Pána Ježíše – zachytili AUTOŘI svatých knih k užítku církve ve čtyřech evangeliích, každý podle metody, která odpovídala jeho zvláštnímu záměru. Z množství tradované látky některé věci vybrali, jiné stručně shrnuli, mnohé vyložili se zřetelem ke konkrétní situaci obcí; veškerá jejich snaha směřovala k tomu, aby čtenářům zprostředkovali jistotu o věcech, ve kterých byli vyučováni. Neboť tito spisovatelé vybrali z pokladu tradice, který měli k dispozici, především to, co odpovídalo záměru, o něž usilovali, a rozličným podmínkám těch kterých věřících a příslušně to vypravovali. Protože smysl věty určuje také kontext, ve kterém věta stojí, postavili evangelisté ve své zprávě Vykupitelova slova a činy k užítku čtenářů do různých textových souvislostí.

Exegeti mají proto vypátrat, co asi evangelista zamýšlel, když uvádí výrok nebo líčí událost určitým způsobem a v určitém rámci. Pravdivosti zpráv na-prosto nic neubírá to, že evangelisté vypravují slova nebo činy Páně v různém sledu a reprodukují jeho věty při zachování jejich smyslu nikoliv doslovně a tudíž různě...

V ústředním oddíle dokumentu se se zřetelem ke správnému pochopení evangelií zdůrazňují tři fáze vzniku těchto spisů. Na základě tohoto trojího kroku, v každé fázi charakterizovaného rozhodujícími subjekty, můžeme učinit důležité výpovědi o příznačných momentech těchto tří fází tradice.

Jako **první stadium** vzniku evangelií popisuje text Ježíšovo působení. Tím se zřetelně zdůrazňuje, že evangelia spočívají na Ježíšově vlastní zvěstovatelské činnosti. Vzhledem k tomu, co ještě bude řečeno, je třeba mít na mysli tuto zpětnou vazbu. Z Ježíšova působení vyvstávají tři hlediska:

– Vyvolení učedníků přivádí určité lidi ke svědectví o Ježíši a dává jim k tomu schopnost. Predikáty opisují jen cestu do tohoto učednického kruhu (následovat, vidět, slyšet, stát se schopným ke svědectví).

– Zvláštnost Ježíšovy učitelské činnosti charakterizuje úsilí o zvýšení zapamatovatelnosti poselství pomocí mnemotechnických pomůcek a přizpůsobením životnímu kontextu posluchaček a posluchačů, učednic a učedníků. Již Ježíšovo zvěstování se tedy výslovně vztahuje ke konkrétní situaci. Ježíšovo jednání chápou učednice a učedníci správně jako součást jeho zvěstování.

Druhé stadium představuje kázání apoštolů. Zvěstovatelská činnost apoštolů se vysvětluje blíže, nejdřív obsahově, pak formálně. Uprostřed jsou: Ježíšova smrt a jeho zmrtvýchvstání, jakož i Ježíšův život a jeho slova. Také apoštolové mají při svém zvěstování na mysli adresáty zvěsti. Odmítají se dvě nesprávné interpretace:

Týkají se schopnosti vzpomínek a mytizace Ježíšovy osoby. Apoštolové mohli na základě velikonoční události lépe chápat Ježíšovo poselství a vykládat je v síle Ducha svatého. Podrobně se vykládá, že zvěstování apoštolů není žádným historicko-biografickým líčením, nýbrž výkladem kristovské události na rovině odpovídající posluchačům. Se zřetelem k literárním žánrům, z nichž jsou nejdůležitější vyjmenovány jako příklady, formuluje instrukce dva imperativy: Jednotlivé žánry je třeba „rozlišovat a zvažovat“; a je třeba

vidět, že se tu jedná o soudobé řečové a vyjadřovací formy. Tím se říká, že se již ve fázi ústního zvěstování užívá při tradování poselství ustálených formulací. Současně se uznává legitimita badatelské činnosti v tomto směru, formální a žánrová kritika (srv. → VII.3.).

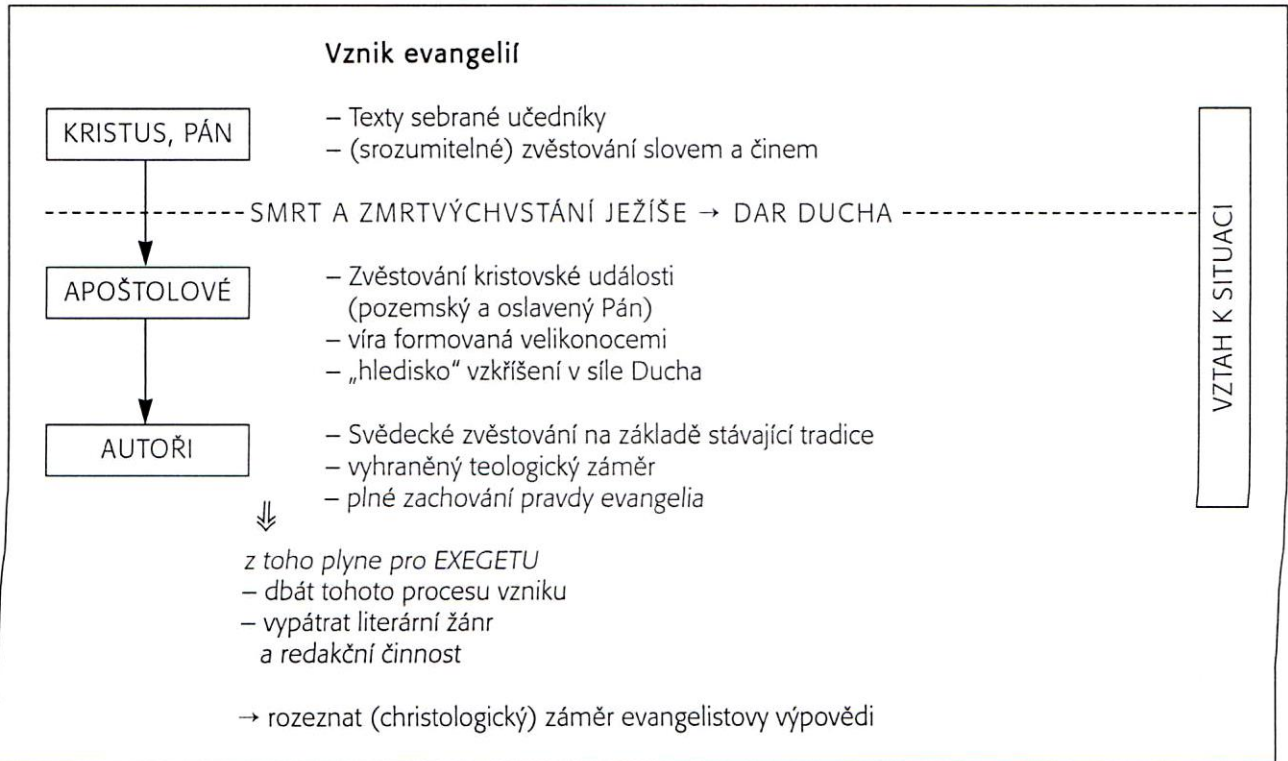
Konečně **třetí stadium** tradice charakterizuje dílo biblických autorů. Nejprve se poukazuje na to, že se krok k písemnému zachycení poselství udál částečně již před činností evangelistů. Autoři mohli tedy stavět jak na ústní, tak i na písemné tradici.

Při popisu způsobu práce evangelistů přicházejí ke slovu základní poznatky redakčně-kritické metody: Činnost autorů přesahuje pouhé sbírání tradice. Ve

zpracování (redakci) tradiční látky se projevují jako teologové, kteří se zaměřují na to, oč jde v obcích. Výslovně se při tom poukazuje na význam, který má kontext vyprávění pro pochopení určitého textu. Tím se jen otevírá brána pozdějšímu lingvistickému zkoumání biblického textu.

Jako důsledek, plynoucí z výkladů o vzniku evangelií, se souhrnně formuluje příslušná úloha exegetů: exegetka a exeget musí pátrat po záměru evangelistovy výpovědi, který se skrývá za zařazením a výběrem tradiční látky. Tím se instrukce obrací proti předsudku, dalece rozšířenému v době jejího vzniku, že takový způsob zkoumání relativizuje pravdivý obsah biblického poselství.

Třístupňový proces vzniku evangelií můžeme znázornit tímto způsobem:

👉 ÚLOHY:

- Čtete L 1,1–4: Jak lze spojit výpovědi tohoto textu s výše uvedenými výklady?
- Čtete z konstituce „Dei Verbum“ čl. 18 a 19. Pokuste se do tohoto textu zařadit koncept třífázového vzniku evangelií.
- Uvažujte: Jak byste si představovali (a vylíčili) vznik Pavlových dopisů v jednotlivých stupních analogicky k výkladu o procesu vzniku evangelií?

👉 KONTROLNÍ OTÁZKY KE KAPITOLE V:

1. *Náběhy k utváření tradice*
- Jaký způsob Ježíšova zvěstování příznivě ovlivnil tvorbu předvelikonoční tradice?

- Jaké místo ve stupnici hodnot zaujímá velikonoční událost, pokud jde o formulaci a tradování Ježíšovy zvěsti?
- Jaké rané prvky tvorby tradice můžeme předpokládat v povelikonočním období?
2. Od slova proneseného k slovu psanému
- Jaké okolnosti vedly Pavla k sepsání dopisů?
- Jaké skutečnosti vedou k písemné formě zvěstování o Ježíši z Nazaretu?
- Která tři stadia vzniku evangelií vytyčuje instrukce „Sancta Mater Ecclesia“? Charakterizujte je.
- Uvedte do vzájemného vztahu výklady instrukce a poukazy na vztah novozákonních spisů k situaci jejich vzniku (srv. k tomu výše → I.1.).